

ve Rus savaşı Yaş Antlaşması'na kadar (10 Ocak 1792) devam etmiştir.

İhtilâl Fransası'nın monarşik idareler ve eski rejime karşı oluşturduğu tehdit ve 1792'de bütün Avrupa'yı saran savaşlara sebebiyet vermesi, daha sonraki Napolyon dönemi ve savaşları neticesinde Prusya'nın işgali ve Fransa tahakkümü altına girmesi (1806) iki devleti birbirinden uzaklaştırmıştır. Viyana Kongresi'nden (1815) sonra tekrar büyük devletler arasındaki yerini alan Prusya, gelişen Avusturya karşıtlığından ötürü daha ziyade Rusya'ya yakın bir siyaset izlemeye başlamıştır. Osmanlı-Rus savaşlarında 1829'da General Müffling'in İstanbul'a gönderilmesi örneğinde (Jorga, V, 292) veya Bismarck riyasetindeki Berlin Kongresi'nde (1878) olduğu gibi ara bulucu olarak etkin roller üstlenmiştir. Osmanlı ordusunun yenilenmesinde teknik hizmetler sunmak üzere Prusya subaylarından, Prusya ordusu nizamnâmelerinden ve özellikle redif teşkilâtından istifade edilmiştir. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya karşı hazırlanmakta olan ordunun kurmay heyetini teşkil etmek üzere vazifelendirilen ve 1835-1839 arasında hizmet gören Mülbach, Fischer, Fichte gibi Prusyalı zâbitler içinde ileride ünlü bir asker olan Helmuth von Moltke önemli bir yer tutmuş ve imparatorluğun sonuna kadar devam edecek olan Kaehler (1882-1885), Von der Goltz (1885-1895), Liman von Sanders (1913) gibi Prusya-Alman askerî heyetlerinin başlangıcını teşkil etmiştir (Wallach, s. 31 vd., 111 vd.; Pomiankowski, s. 35 vd.). Prusya asker ve subaylarının toplam sayısı 13.500'ü bulmuş olarak (Wallach, s. 227) ancak I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı topraklarını terketmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Prusya Başvekiline Mektup (1718), TSMK, Revan Köşkü, nr. 1946, vr. 71^a-72^a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 312; Hammer, *GOR*, IV, 172; Zinkeisen, *Geschichte*, VI, 590 vd.; *Handbuch der europäischen Geschichte* (ed. Theodor Schieder), Stuttgart 1968, I-VII, tür.yer.; M. Freund, *Deutsche Geschichte*, München 1969; Gümeç Karamuk, *Ahmed Azmi Efendis Gesandtschaftsbericht als Zeugnis des osmanischen Machtverfalls und der beginnenden Reformära unter Selim III.*, Frankfurt 1975, tür.yer.; S. Haffner, *Preussen ohne Legende*, Hamburg 1981; Kemal Beydilli, "İlk Prusya-Osmanlı Münasebetleri Hakkında Bazı Kayıtlar ve Düzeltilmeler: Jurgowsky-Sattler-Seewald", *Serta Balcanica-Orientalia Monacensia* (ed. H. J. Kissling v.dğr.), München 1981, s. 219-231; a.mlf., *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı: Meydana Geliş-Tahlil-Tatbiki*, İstanbul 1984; a.mlf., *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, İstanbul 1985; Gültekin Emre, *300 Jahre Türken an der Spree: Ein Vergessenes Kapitel Berliner Kulturgeschichte*, Berlin 1983, tür.yer.; J. L. Wallach, *Bir Askerî Yar-*

dımın Anatomisi (trc. Fahri Çeliker), Ankara 1985, tür.yer.; *Panorama der friderizianischen Zeit: Friedrich der Grosse und seine Epoche-Ein Handbuch* (ed. J. Ziechmann), Bremen 1985; J. Pomiankowski, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü* (trc. Kemal Turan), İstanbul 1990, s. 35 vd.; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, V, 292; K. Schwarz, "Brandenburg-Preussen und die Osmanen. Frühe Beziehungen in Überblick", *Osm.Ar.*, sy. 9 (1989), s. 361-379.

KEMAL BEYDİLLİ

PRUŞÇAK, Mustafa

(ö. 1169/1756)

Bosna-Hersekli âlim.

XVII. yüzyılın sonlarında Bosna-Hersek'in Akhisar (Biograd, bugün Prusac) şehrinde doğdu. Osmanlı kaynaklarında Akhisârî, Boşnakça kaynaklarda Pruşçak nisbesiyle anılır. İsim zinciri, Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'ndeki (nr. R-551, vr. 113^a; bk. Kasım Dobrača, I, 325) 1133 (1721) tarihli icâzetnâmesinde Mustafa b. Muhammed el-Bosnevî el-Akhisârî en-Nevâbâdî olarak zikredilir. Nevâbâdî nisbesi büyük ihtimalle, Hasan Kâfî Akhisârî'nin Akhisar'da yaptırdığı külliye etrafında oluşan ve Nevâbâd (yeni mahalle [Novo Mjesto]) adıyla anılan mahalleyle ilgilidir (bugün Srt mahallesinin üst tarafındadır). İlk öğrenimini muhtemelen doğum yerinde tamamladıktan sonra İstanbul'a ve ardından Kahire'ye gitti. Burada İskender Paşa Medresesi'ne kaydoldu. Ayrıca Ezher'deki derslere de katılmış olmalıdır. 1133 (1721) yılında Mustafa el-Erzurûmî el-Üsküdüârî'den icâzetnâme aldı, 1135'te (1723) hacca gitti. Daha sonra Akhisar'a kadı tayin edildi. Buradaki medreselerde hocalık yaptı ve Akhisar'da vefat etti.

Eserleri. 1. Tebşîrü'l-ğuzât. 1151'de (1738) kaleme alınan eser, Banyaluk'da Avusturya-Macaristan ordularına galip gelen Osmanlı kumandanı Hekimoğlu Ali Paşa'ya ithaf edilmiştir (Gazi Hüsrev Bey Ktp., nr. R-2507). **2. Risâle fi fazîleti'l-cemâ'a** (Gazi Hüsrev Bey Ktp., nr. R-761/1). Muharrem Omerdiç bu risâleyi Boşnakça tercümesiyle birlikte neşretmiştir (Muharem Omerdiç, XIII-XIV [1987], s. 68-84). **3. Risâle fi şavmi's-sitt min şevvâl** (Gazi Hüsrev Bey Ktp., nr. R-761/2, vr. 4^b-6^a). Bu risâle de Muharrem Omerdiç tarafından Boşnakça çevirisiyle beraber yayımlanmıştır (XV-XVI [1987], s. 163-168). **4. Risâle fi'rahmeti ve's-şefa'kati 'ale'l-halk** (Gazi Hüsrev Bey Ktp., nr. R-761/3). Niyaz Şukriç risâleyi Boşnakça tercümesiyle birlikte

neşretmiştir (Nijaz Šukrić, sy. 2 [1987], s. 155-204). **5. Risâle fi hükmi'l-ka'he ve'd-duhân ve'l-eşribe** (Gazi Hüsrev Bey Ktp., nr. R-761/4). Nevena Krstić tarafından Boşnakça çevirisiyle birlikte yayımlanmıştır (Nevena Krstić, XX-XXI [1974], s. 71-107). **6. Risâletü'z-zâkir fi ziyâreti ehli'l-me'kâbir** (Gazi Hüsrev Bey Ktp., nr. R-761/5, vr. 21-22). Azra Kadiç risâleyi Boşnakça tercümesiyle beraber neşretmiştir (Azra Kadiç, sy. 136 [1990], s. 20-30). **7. er-Râdî li'l-mürtedî.** Muhammed b. Ebû'l-Hasan el-Mağribî et-Tilimsânî'nin *el-Hâdî li'l-mühtedî* adlı hadise dair eserine yazılan bir şerhtir. Bu eserden ilk defa orijinal nüshasına sahip olan M. Tayyib Okîç söz etmiş (bk. bibl.), ardından Ömer Nakîçeviç eser hakkında bir makale yazmıştır (*Analî GHB*, XI-XII [1985], s. 3-18). Ömer Nakîçeviç, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde kayıtlı (Kasım Dobrača, I, 325) *Risâle fi'l-'ameli bi'l-usturlâb* adlı eserin Pruşçak'a ait olduğunu ileri sürmüştü de (*Uvod u Hadiske Znanosti*, s. 167) araştırmacıların çoğu eserin meçhul bir müellif tarafından kaleme alınıp Pruşçak tarafından istinsah edildiğini belirtir (Nijaz Šukrić, sy. 2 [1987], s. 158).

BİBLİYOGRAFYA :

Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 583-584; *Keşfü'z-zunûn*, II, 2027; Mehmed Handžić, *Književni Rad Bosansko-Hercegovackih Muslimana*, Sarajevo 1934, s. 17, 112; a.mlf., *el-Cevherü'l-esnâ fi terâcimi 'ulemâ'i ve şu'arâ'i Bosna* (nşr. Abdülfetâh Muhammed el-Hulvî), Kahire 1413/1992, s. 183-184; Muhamed Tajib Okîç, "İslamska Tradicija", *Gajret-Kalendar za god. 1936*, Sarajevo 1936, s. 64-66; Kasım Dobrača, *Katalog Arapskih, Turskih i Perzijskih Rukopisa*, Sarajevo 1963-79, I, 325; II, 600-602; Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na Orjentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 470-479; Safvet-beg Bašagić, *Bošnjačci i Hercegovci u Islamskoj Književnosti*, Sarajevo 1986, s. 196-198; Omer Nakîçeviç, *Uvod u Hadiske Znanosti*, Sarajevo 1986, s. 166-167; a.mlf., "Muhaddis Mustafa Pruşçak", *Analî GHB*, XI-XII (1985), s. 3-18; Mustafa Čeman, *Bibliografija Bošnjačke Književnosti*, Zagreb 1994, nr. 165, 168, 177, 239, 887, 2230, 3394, 4580, 8916, 10001, 14226, 16362, 16441, 16537, 16538, 16735, 16747; Nevena Krstić, "Mustafa Ibn Muhammad Al-Aghisari (Pruşčanin): Rasprava o Kafî, Duvan u Pićima", *POF*, XX-XXI (1974), s. 71-107; Muharem Omerdiç, "Traktat o Vrlinama Džemata Hadži Mustafe Pruşçaka", *Analî GHB*, XIII-XIV (1987), s. 68-84; a.mlf., "Traktat o Postu Šest Dana Mjeseca Ševvala Hadži Mustafe Pruşçaka", a.e., XV-XVI (1987), s. 163-168; Nijaz Šukrić, "Etika Milosrda ili Traktat o Samilosti i Sažaljenju Spram Živih Stvorenja od H. Mustafe sina Muhammeda Pruşçaka (?-1169/1755-56)", *Zbornik Radova Islamskog Teološkog Fakulteta u Sarajevu*, sy. 2, Sarajevo 1987, s. 155-204; Azra Kadiç, "Rasprava o posjezivanju grobova od Mustafe Pruşçaka", *Islamska Misao*, sy. 136, Sarajevo 1990, s. 20-30.

MUHAMMED ARUÇI